

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ DERGİSİ

REVUE DE LA FACULTE DES SCIENCES FORESTIERES
DE L'UNIVERSITE D'ISTANBUL

ORMANCILIK İŞLETMESİ

Yazan

Doç. Dr. Muharrem MİRABOĞLU

(İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Hasılat ve İşletme
Ekonomisi Enstitüsü ve Kürsüsü Çalışmalarından)

Her ilim dalının bir esas mefhumu vardır. Bu mefhum o ilim dahil için, üzerinde çalışılan bir temel teşkil eder. Meselâ; biyolojide canlılar, hukuk ilminde hukuk, silvikültürde meşçere birer temel mefhumdurlar. Bunlar gibi İşletme İktisadında da bir esas mefhum vardır ki, o da işletmedir.

İşletme iktisadı işletmeler üzerinde çalışır, tetkiklerini bunlar üzerinde yapar ve esaslarını bunlar üzerinde tesbit ve tatbik eder. O itibarla işletmenin mahiyetinin belirtilmesi, bu suretle onun iyice tanınması, işletme iktisadı ilmine vukuf peyda edilebilmesi ve pratikte de ona ait meselelerin aynı şekilde kavranabilmesi bakımından zarurîdir.

İşletme kelimesi işletmek fiilinden gelir. Konuşma dilinde icra etmek, çalıştırmak, iş görmek mânâsına kullanılır. İşletme iktisadında ise, insan ihtiyaçlarının tatmini gayesiyle faaliyette bulunan iktisadi cüz'itamlara bu ad verilir. Almancada "Betrieb", İngilizcede "Business economics", Fransızcada "Organisation et exploitation des entreprises" kelimeleriyle temsil edilir.

İşletme iktisadında işletme kelimesi iki mânâ tazammun eder. Bir kere, işletmek mastarından yapılmış bir isim olarak, bir faaliyet, bir iş, bir oluşturdur. Meselâ "1954 yılı işletme neticesi müsbettir" sözündeki işletme kelimesiyle kastedilen mânâ budur. İkinci olarak da bu faaliyetlerin cereyan ettiği yerdir, bir yapıdır, bir organizasyondur, bir enstitüyündür. Meselâ "Bahçeköy Orman İşletmesi Belgrad ormanındadır" sözündeki işletme kelimesiyle kastedilen mânâ budur.

Daha ziyade ikinci mânânın anlaşılması neticesi olarak, önceleri,

işletme deyince teknik ameliyelerin icra edildiği fabrika, atölye v.s. anlaşılmıştır. Keza nakliyat ve küçük sanatlar sahasında da işletme bu dar manada yani sadece teknik cüzütam olarak kullanılmıştır.

Tabiatile işletmenin bu türlü anlamı dar mânâda istihsal mefhumu ile sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır. Fakat modern ilmi cereyanlara göre istihsal, sadece teknik istihsale inhisar etmemekte, ticaret, banka, sigorta v.s. sahalarında vücuda getirilen hizmetlerin görülmesi de istihsal mefhumu şümulüne girmektedir.

Bu itibarla zamanımızda işletme iktisadî ilmi işletmeyi dar manada değil, geniş manada kabul eder ve böylece mefhum, istihsal faaliyetinde bulunan ve ihtiyaçların karşılanmasında faydalı olan bütün iktisadî cüzütamları içerisine alır. Filhakika mefhumun dar manada kabulü artık tatminkâr değildir. İلمي tetkikler için olduğu kadar, bu tetkiklerden pratik neticeler istikracı bakımından da mefhumu geniş manasında kabul etmekte za:uret vardır. Ancak bu sayede işletmeye ait diğer meselelerin tam olarak kavranabilmesi ve umumî esaslara varılabilmesi kabil olur.

İşletme İktisadî İliminin teknik ilimlerin değil, bilâkis iktisadî ilimlerin bir dalı bulunuşu da işletme mefhumunun geniş manada alınmış olmasındaki zaruretin teyitkâr bir ifadesidir.

Şimdi muhtelif müelliflerin işletmeyi nasıl tarif ettiklerini görelim:

Philippovich'e göre işletme; devamlı bir istihsal veya kazanç faaliyetlerinin teknik ve organizasyon cephesinden dış görünüş şeklidir.

Adolf Weber de bu anlayışı benimser. Ona göre işletme; Teknik, ekonomik, intizamlı, mekânen bağlı organizasyon cüzütamıdır.

U. Zwi edineck Südenhorst ise işletmeyi şöyle tarif eder : Vasıtaların heyeti mecmuası teknik bakımdan da bir organizasyon cüzütamı olarak görünecek tarzda, bir malın veya mallar gurubunun meydana getirilmesi veya emre hazır kılınması için bir araya gelmiş teknik vasıtaların bütünüdür.

P r i o n ; İşletmeye, bir faaliyetin nizamlı, maksatlı, plânlı olarak icrasdır der.

A. İ s a a c ' a göre, ihtiyaçların tatmini maksadile faaliyette bulunan iktisadî cüzütama işletme denir.

M. E t e ' y e göre işletme, ekonomik faaliyetin cereyan ettiği yerdir. Teknik - ekonomik bir kategoridir.

I. A l k a n ' a göre, ise; her türlü ihtiyaçların giderilmesi maksadile faaliyette bulunan iktisadi cüzütamdır. Veya başka bir ifade ile, ihtiyaçların tatminini üzerine vazife olarak alan bir iktisadi cüzütamdır.

A. A. Ö z e k e n ' e göre işletme; içerisinde iktisadi faaliyetler yaratılan bir teşekküldür. Profesör işletmenin bu organik tarifinden gayri bir de onun fonksiyonel tarifini yapar ve der ki: İktisadi bir mühitte iktisadi fonksiyonlar başaran iktisadi bir alettir. Bu fonksiyonlarından birisi de prodüktüvitedir ki böylece, bünyesinde yarattığı faaliyetle beşeri ihtiyaçların tatminine elverişli mal ve hizmetleri istihsal eden her iktisadi cüzütam bir işletmedir, neticesine varılır.

v. G o t t l - O t t l i l i e n f e l d de işletmeyi şöyle tarif eder: Her sefer için alınan tedbirler esası üzerine, muayyen muamelelerin, bir arada tanzimleri suretile kaidelendirilmiş devamlı icrasıdır.

V. D i e t e r i c h ' e göre işletme; muayyen bir sahada peşi peşine cereyan eden ve kül halinde müşterek bir gayeye giden teknik muamelelerin bütünü ve bir sistemidir.

H. L e m m e l ' e göre ise işletme; değişik fakat bir araya toplanan hâdise veya muamelelerin muayyen plânlılığı ve nizamıdır.

Muhtelif kimselere ait bu işletme tariflerinden görülmektedir ki, bunlardan bir kısmı işletmeyi teknik faaliyetlerin cereyan ettiği bir cüzütam olarak kabul etmişler, yani dar manada almışlar, büyük bir kısmı da teknik ve ekonomik bir cüzütam olarak, yani geniş manada kabul etmişlerdir. Bunun sebebini esas itibarile görüşlerin serdedildiği zamanın eski veya yakın oluşunda aramak lâzımdır.

Keza tariflerden görülmektedir ki bir işletmenin işletme karakterinde olup olmaması üzerinde, faaliyetlerin devamlı veya tesadüfi oluşunun, işletmenin bağlı olduğu mülkiyet şeklinin, kapitalist veya kooperatifçi zihniyetle idare edilmesinin, kâr gayesi güdülüp güdülmemesinin, mübadele veya para iktisadına merbut bulunuşunun önemi yoktur. İşletmeyi karakterize eden husus, onun insan ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal ve hizmetler istihsalı yolunda faaliyette bulunuşudur.

Bu tarifler içerisinde sadece G o t t l i l i e n f e l d, işletme faaliyetlerinin devamlı olması şartına işaret etmiştir.

Ormancılık literatüründe de işletme mefhumunun muhtelif kimseler tarafından az çok farklı ihata edilmiş olduğu görülmektedir. Bir kısmı ormancılık işletmesile geniş mânada işletme mefhumunu, diğer bir kısmı ise dar mânada işletme mefhumunu anlamaktadırlar. Yalnız bu ikinciler de, ormancılık işletmesini sadece teknik faaliyetlerin heyeti mecmuası olarak kabul etmekte iseler de tamamlayıcı cümlelerinde, bu teknik faaliyetlerin iktisadi gayelere teveccüh etmiş olması gerektiği hususunu ilâve etmekte ve diğer meseleleri ona göre inkişaf ettirmektedirler.

Şu halde ormancılıktaki işletme mefhumu da esas itibarile umumî işletme mefhumundan gayrı birşey değildir. Esasen Ormancılık İşletme İktisadı ilminin Umumî İşletme İktisadı ilmi içerisindeki Hususî İşletme İktisadı dallarından birisi olması neticesi olarak, onun temel mefhumu ile bunun temel mefhumu arasında bir fark olamayacağı tabiidir.

Ancak her bir Hususî İşletme İktisadı dalının temel mefhumunda olabileceği gibi Ormancılık İşletme İktisadının temel mefhumu olan ormancılık işletmesinde de bazı hususiyetlerin bulunması tabiidir. Şüphesiz bu kabil farklar, aynı şekil ve derecede olmamakla beraber, diğer işletme neveleri arasında da mevcuttur. Meselâ bir mektep işletmesile bir maden işletmesi, keza bir ticaret işletmesile bir ziraat işletmesi arasında olabilecek karakter başlıkları gibi.

Demek oluyor ki ormancılık işletmelerinin diğer işletmelere nazaran bazı bakımlardan farkları vardır.

Ezcümle ormancılık işletmesi faaliyetleri, insan ihtiyaçlarını hem halihazırda hem de istikbalde gidermeye matufturlar. O ormanı ele geçirdiği andaki halile ve hatta daha mükemmel olarak gelecek nesle devirle mükelleftirler. Bu itibarla orman bir maden işletmesi gibi istismar edilmez, aksi halde telâfisi çok güç kayıplara sebebiyet verilmiş olur. Binaenaleyh ormancılık işletmesi bu şekilde bir mesuliyet yüklenmiştir.

İşletme nevelerinden büyük bir kısmı kâr iktisadiyatına konu teşkil ederler. Kuruluşlarındaki ilk gaye işletme sahibine kâr sağlamaktır. Ormancılık işletmesi bu tip işletmelerden değildir. Onun gayeleri içerisinde Sosyal - Kültürel hizmetler ön plânda gelir ve bu hizmetlerin ifası sekteye uğramamak kaydı ile işletmenin kârlı olması istenir.

Keza diğer, işletme nevelerinin çoğu insanların maddî mallara olan ihtiyaçlarını tatmine yönelmiştir. Yine bazı işletmeler ise sadece insanların kollektif ihtiyaçlarını gidermekle vazifelidirler. Meselâ bir kumaş fabrikası istihsal ettiği kumaşlarla insanların giyinme ihtiyaçlarını kar-

şılar. Buna mukabil bir tiyatro işletmesi onların zevkleri ve fikri inkişaf- ları için olan ihtiyaçlarını tatmin eder. Ormanlık işletmesi ise bir taraf- tan maddi mallar istihsal ederken, diğer taraftan da insanlara kolektif hizmetler görürler. Meselâ yaşanan yerin iklimi, yeşillenmesi üzerinde müsbet tesir ederler, oradaki su bütçesini ayarlar, ziraatına ve kültürüne faydalı olurlar v.s. Hususi hallerde sadece kolektif fayda sağlayan or- manlık işletmesi de olabilirler.

Ormanlık işletmesinin sağladıkları bu kolektif hizmetlerin ehem- miyeti zaman ve mekâna göre değişir. Meselâ Amerika ormanlığında bidayette bu hizmetler o derece üstün olmadığı halde, yapılan orman tahripleri sonunda uğranan bu çeşit kayıplar karşısında, mevcut orman- cılık işletmelerinin kolektif hizmet fonksiyonlarının önemi artmıştır. Bu- nun gibi meselâ Finlândiyadaki bir ormanlık işletmesinin sağladığı kol- lektif faydalar Türkiye'dekiden daha azdır. Orada ormanlık işletmele- rinin maddi fayda sağlama fonksiyonları daha üstün gelmektedir. Şüp- hesiz bunun sebebini orman varlığının mevcudunda aramak lâzımdır.

Tabiat faktörlerinin tesiri, ormanlık işletmesi bünye ve faaliyet- leri üzerinde mühim rol oynar. Orman ancak bu faktörlerin müsaade ettiği yerlerde yetişebilir. Meselâ İskandinav memleketlerinde ormanla- rın daha fazla, buna mukabil Akdeniz memleketlerinde daha az oluşunun sebebini esas itibarile tabii amillerde aramak lâzımdır. Şüphesiz bunun yanında insan müdahalelerinin rolü de vardır. Keza memleketimizde de ormanlık ve ormansız sahaların yerleri, iklim münasebetlerinin de te- siri tahtında taayyün etmiştir.

Ormanlık işletmesi tabiatın hazır cevherlerini kıymetlendirmez. Onun toprak, hava ve güneş gibi unsurlarını birleştirmek suretile yeni müstahseller meydana getirir. Bu hassasile maden işletmesine zıttır ve ziraat işletmesile aynıyet gösterir.

Ormanlık İşletmesi geniş saha üzerinde çalışır. Muayyen bir vüs'at- ten küçük saha üzerinde ormanlık işletmesi tatbik edilemez. Meselâ Bernhard 120 yıllık idare müddetile idare edilen korular için en azdan 13 - 15 ha. sahada çalışmak zaruretini belirtir. Tek ağaç işletmesi tat- biki edilen hallerde bu vüs'at daha aşağılara kadar inebilirse de, yine de hiç bir suretle diğer işletme nevelerindeki arazi vüs'atleri kadar küçül- tülemez.

Ormanlık işletmesinde istihsal vetiresi diğer işletme nevelerine nazaran çok uzundur. Umumiyetle 100 ve daha fazla seneler sonunda mahsül idrak edilebilir.

Bu uzun müddet boyunca tabiata açık bulunan ormancılık işletmelerinde afetlere karşı koruyucu tedbir olarak polikültür çalışmak zoru vardır. Bu da karışık meşçereler ve değişik yaş sınıfları kurmak suretile yapılır.

Ormancılık işletmesinde tabiat faktörü, kapital ve işe nazaran ön plânda gelir. Arazi ve ağaç serveti itibarile entansif, iş bakımından ise ekstansiftir. Arazi hem işletmenin kuruluş yeridir, hem de ham madde kaynağıdır. Aynı zamanda sermaye olarak bünyesine girer.

Ağaç serveti hem sermaye, hem de birikmiş hasıladır. Bunları, aynı cinsten bulunuşları ve yıllık halkaların bitişik teşekkül etmiş olmaları sebebile, bir birinden katiyetle ayırmak kabil değildir. Ancak takdir edilen miktarlar kadar heyeti umumiyesinden alınmaktadır. Ağaç serveti içersinde optimal servetin mobilizesi caiz değildir.

Ormancılık işletmesi iş unsuru bakımından ekstansiftir. Uzun bir istihsal vetiresine sahip olması neticesi olarak, bu gün yapılan bir hatânın menfi neticesi uzun zaman sonra görülebilir. Bundan dolayı da muktedir elemanların sevki idaresine tevdi edilmesi gerektir. Zira diğer işletme nevelerindeki derecede kısa zamanda tecrübe sahibi olunamaz.

Ormancılık işletmesinin faaliyet konusu olan orman canlı bir varlıktır. Bunun uzuvları arasında ahenkli bir hayat müşareketi vardır. Bu ahengin bozulması halinde göstereceği aksülâmel büyük olur, öyle ki yok olmaya kadar gidebilir.

İstihsal faaliyetinde ormanda hakim olan şartların dikte ettiği normal kapasitenin üstüne çıkmaya elvermez. İstihsalî miktar ve kalite itibarile yükseltmek ancak mahdut nisbette kabildir. Keza faydalanılan miktarın, hiçbir maksat uğrunda, yetişme muhiti imkânının ve dolayı sile artım miktarının üstünde bir seviyeye çıkartılmasına müsait değildir.

İşte görülmektedir ki ormancılık işletmesi diğer işletme nevelerine nazaran bir çok bakımlardan, hususiyet arz etmektedir.

Fakat bu hususiyetler hiç bir suretle, işletme anlayışlarında bir fark ve bir başkalık yaratacak mahiyette değildirler.

Prof. D i e t e r i c h ormancılıkta iki türlü işletme tefrik eder.

Birisi orman işletmesi (Forstbetrieb), diğeri de ormancılık işletmesi (Forstwirtschaftsbetrieb).

Orman işletmesi ile umumi işletme anlayışını ifade eder. Yani mu-

ayyen bir sahada peş peşine cereyan eden ve müşterek bir gayesi olan teknik muamelelerin bütünüdür.

Ormancılık işletmesini ise şöyle tarif eder: Ormancılık işletmesi; içerisinde orman tekniği muamelelerinin, oradan istifadeye hakkı bulunanların orman ve onun mahsullerine olan ihtiyaçlarını devamlı olarak tatmin gayesile, birbirleriyle doğrudan doğruya münasebettar olarak ve mütemadi surette cereyan ettiği bir orman sahasıdır, fakat sadece saha değil, aynı zamanda iktisaden bağlı teknik muamelelerin heyeti umumiyesidir. Diğer tabirler, bir orman mülkü içerisinde devamlı surette ihtiyaç kapama muamelelerinin bir bütünüdür. Burada bilhassa mühim olan husus devamlılıktır.

Şu halde orman mahsullerinin hasadını, ormanın tekrar tesisi, onun geliştirilmesi ve bakımının takip etmesi şarttır. Ancak bu sayede mütekip faydalanma garanti altına alınmış olur. Buna mukabil bir orman hasat işletmesi (Forstnutzungsbetrieb - Forstausbeutebetrieb) sadece kesim, tomruklama, bölmeden çıkarma işlerini ihata eder. Binaenaleyh devamlılık için şart olan diğer faaliyetler tamamiyle ifa edilmemektedir, dolayısıyla böyle bir işletme ormancılık işletmesi olamaz.

Keza bir tüccar veya orman müteahhidinin elinde bulunan orman mülkü veya onun bir kısmı da ormancılık işletmesi olamaz. Zira ihtiyaçların devamlı olarak tatmini gayesi yoktur. Sadece bir defalık kazanç gayesi tahakkuk ettirilmek istenmektedir. Orman bir ticari işletme konusudur.

Diğer taraftan, içerisinde teknik muamelelerin muntazam cereyan etmediği işletmelerde de ormancılık işletmesi karakteri yoktur. Meselâ kuşları himaye için ayrılmış bir orman parçası veya bir muhafaza ormanı ormancılık işletmesi olamaz.

Bunun gibi, ihtiyaçların giderilmesi için gerekli teknik muamelelerin heyeti umumiyesi üzerinde müstakil bir sevki idarenin bulunmaması halinde de ormancılık işletmesinden bahsolunamaz. Meselâ bir ormanda kesicilik işi yapan bir işçinin işi, kendi cephesinden iktisadidir. Zira bu suretle kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını giderecek kazanç sağlar. Fakat o, sadece kendisine tevdi edilen bir tek işi yapar ve onun gibi diğer her bir işçi de aynı şekilde teknik işler yaparlar. Fakat bunların heyeti umumiyesi bir ormancılık işletmesi olamaz. Çünkü burada bütün bu orman mülkü içerisinde, giderilecek ihtiyaçları kapama maksadile müstakil bir sevki idare noksanıdır.

Ormancılık işletmesinin alâmetlerini Dieterich şu üç madde halinde belirtmektedir.

1 — Teknik vasıtaların tek bir sevki idareye mekânen bağlığı ve orada toplanması ;

2 — O mntakadaki vasıtalar üzerinde ve malların meydana gelmesinde teknik ve iktisadi bakımlardan bütün olan tek bir sevki idaresinin mevcudiyeti ;

3 — Muayyen teknik bir hâdisenin veya hepsi birden müşterek bir gayeye hizmet eden teknik muameleler topluluğunun devamlı olarak icrası.

Bu sonuncu şart, zihinlerde şu suali uyandırır; acaba şekli ve henüz kesime olgun olmayışı neticesi olarak muntazam faydalanmaya müsait bulunmayan orman mülklerine de ormancılık işletmesi demek doğru olur mu?. Burada da istihsal ve hasadın devamlı olmayışı, yani istihsal vasıtalarının işletmeye mütemadiyen akmayışı ve mütemadi olarak müstahsalların çıkmayışı bir noksanlık teşkil eder. Artımı meydana getiren ağaçlar mevcuttur. Fakat hasat ve diğer işletme faaliyetleri insan ömrü kadar fasıllar içinde muayyen yıllara temerküz ve inhisar etmektedir. Onun için bu türlü işletmeler devamlı işletmenin mukabili olarak fasıllık işletme (Aussetzender Betrieb) adile tefrik edilmişlerdir. Binaenaleyh bu tip işletmeler ormancılık işletmesi olarak mütalea edilemez, Fakat orman işletmesidirler. Bunlar umumiyetle bir ziraat işletmesinin tali işletmesi bulunurlar. Münferit orman parçaları, ancak orada seçme orman durumu mevcud ise ve orman mahsüllerinin devamlı hasadını mümkün kılyorsa ormancılık işletmesine konu teşkil edebilirler .

J. K ö s t l e r de ormancılıktaki işletme mefhumu üzerinde durmuş ve onu orman işletmesi ve ormancılık işletmesi diye iki ayrı mefhum halinde mütalea etmiştir. Müellifin bu anlayışı yukarıda izahı yapılmış olan D i e t e r c h ' in anlayışından mülhem olmuş olsa gerektir. Nitekim bu da ormancılık işletmesi mefhumunun, teknik ve iktisadi esasları içine aldığı, buna mukabil orman işletmesinin münhasıran teknik bir kategori olarak müşahade edileceğini belirtmektedir. Bu iki işletmenin aralarındaki fark, ihtiyaçları tatmin gayesine yönelmiş olup olmamalarıdır.

Her iki müellifin kabul ettikleri bu esasa göre, Orta ve Batı Avrupanın sık nüfuslu yerlerindeki orman sahalarının büyük bir kısmı orman-

cılık işletmesidirler. Ancak, mahdut bir kısmı orman işletmesi karakterindedir. Bunlar ya iktisadi bir plâna mâlik değillerdir veyahut da bir faydalanma konusu değillerdir. Meselâ tabiatî koruma mıntakaları, tabii orman sınırları, tundralar gibi. Bunlardan hiç bir faydalanma mevzu bahis olamayacağı cihetle, istihsal ettikleri odun maddeleri de kıymet iktisap edemezler. Binaenaleyh bunlar sadece orman işletmesidirler.

Dünyadaki ormanların ise büyük kısmı ormancılık bakımından nizamlanmamıştır, yani oralarda ormancılık işletmesi mevzubahis değildir.

Burada, bu tasnif muvacehesinde Türkiye Devlet Orman İşletmelerinin hangi işletme kategorisine ait olduğu meselesile karşılaşılır. Denilebilir ki, bu ölçüye göre, işletmelerin hepsine şamil umumi bir hükme varmak doğru olmaz. Zira işletme gayeleri içerisinde şu veya bu gaye, işletmelerin her birisinde farklı nisbetlerde pay işgal etmektedir. Keza bir çok işletme ormanının henüz kat'i plânları da yapılmış değildir. Bu itibarla, olsa olsa umumi surette şöyle söylenebilir; Türkiye Devlet Orman İşletmeleri ormancılık işletmesi olma yolundadırlar; fakat henüz tamamile o karakteri iktisap etmiş değillerdir.

Her iki müellifin birleşmiş oldukları, ormancılıktaki işletmeleri orman işletmesi ve ormancılık işletmesi adı altında iki ayrı şey olarak mü-talea tarzı, işletme faaliyetlerini dar manada istihsal anlayışına paralel olarak, sadece teknik safhalarnı esas almak suretile dar bir görüş zaviyesinden hükümlendirmiş olmaları neticesidir. Onların teknik muamele diye tavsif ve kabul ettikleri faaliyetler, haddizatında pür teknik değil, aynı zamanda iktisadi faaliyetlerdir. Yani insan ihtiyaçlarını, istihsal ettikleri iktisadi mallarla karşılamak gayesine matufturlar. (Burada mal tabiri geniş manadadır, yani maddi olmayan diğer iktisadi değerleri de içine alır). Meselâ bir muhafaza ormanı üzerinde kurulmuş işletme ve onun teknik faaliyetleri, kendisine o sarp arazide vukuu muhtemel şiddetli erozionu önlemeyi veya o havalinin su bütçesini nizamlamayı vazife edinmiştir. Bu vazifeyi de şüphesiz gayesiz değil, insan ihtiyaçlarını karşılama gayesile yapmaktadır. Tabiidir ki insan ihtiyaçlarının hepsi mutlaka ve sadece maddi mallarla karşılanmaz, keza maddi olmayan mallarla karşılanan ihtiyaçları da vardır. Bunun gibi, mutlaka hemen değil, bazı hallerde de muayyen bir vade sonunda karşılanabilir. Meselâ yukarıdaki misalimizde muhafaza ormanı üzerinde tatbik edilen teknik faaliyetler neticesi erozion önlenecek ve bu suretle gerek orada gerekse başka sahalarda daha çok mallar istihsalini mümkün kılacak iktisadi değerler yaratılmış olacaktır. Veyahut daha eksakt olarak, insanların kol-

lektif ihtiyaçlarını karşılıyacak iktisadi değerler elde edilmiş olacaktır. Aynı şekilde su düzenini ayarlamak suretile de o civarda oturan insanların su ihtiyaçları karşılanmış olacaktır.

Şu halde ormancılık literatüründe orman işletmesi olarak adlandırılmış işletmelerin faaliyetlerinde de bir iktisadi gaye mevcut bulunmaktadır. Binaenaleyh böyle bir taksimi yaparken modern işletme anlamı karşısında bu kıstasa istinat etmek doğru olmaz. Ancak ihtiyaç kapama işinin devamlı olup olmayışı bir kıstas teşkil edebilir.

Orman işletme mefhumu üzerinde daha ekzakt ve maksada uygun izah tarzını L e m m e l yapmıştır. O umumi işletme mefhumundan hareket etmek suretile işletmeleri üç kategoriye ayırmıştır.

Birincisi, teknik işletme (Technischer Betrieb) :

Muayyen teknik gayeye erişmek için insani ve tabii kuvvetlerin teknik, müstakil organizasyonudur.

İkincisi, iktisadi işletme (Wirtschaftlicher Betrieb) :

Ekonomik prensip çerçevesinde insani ihtiyaçların tatmini maksadile plânlı ve bir baştan sevki idare edilen bir organizasyondur.

Üçüncüsü, iktisat işletmesi (Wirtschaftsbetrieb) :

İnsani ihtiyaçların tatmini maksadile iktisaden müstakil, plânlı ve bir baştan sevki idare edilen bir organizasyondur.

Bu tariflerde görüldüğü gibi, teknik işletme iktisadi işletmeden insani ihtiyaçların giderilmesine yönelmemiş olmakla, başkalık arzeder. Meselâ bir orman araştırma müessesesi teknik bir işletmedir. Çünkü o insan ihtiyaçlarını karşılamayı düşünmez, sadece teknik gayeyi düşünür. Bunun içerisinde saf teknik, kendi teknik gayesinin tahakkuku imkânlarını ve nasıl olacağını inceler. Ekonomik teknik ise bundan gayri teknik usullerin iktisaden kullanışlılıklarını, bilhassa gerektirdiği masraflarla olan münasebetlerinde değerlikli olup olmadıklarını gözetir.

İktisadi işletme ile iktisat işletmesi arasındaki fark da iktisat işletmesinin iktisaden müstakil oluşu keyfiyetidir.

Ormanlarda son iki işletme tipi mevzubahis olur. Meselâ bir kültür işletmesi, bir kesim işletmesi, bir büro işletmesi birer iktisadi işletmedirler. Bunlar plânlı olarak icra olunan muhtelif faaliyetlerin bir bütünüdürler ve iktisadi maksatla faaliyette bulunurlar. Binaenaleyh birer iktisadi

işletmedirler. Fakat iktisat işletmesi değildirler. Çünkü iktisaden müstakillik vasıfları yoktur. Bundan dolayı da bunlar şube işletmesi veya tali işletme olarak temayüz ederler.

İktisat işletmesi ise aynı zamanda iktisaden müstakildir. Saf orman işletmesi veya bir bütün teşkil edecek surette ziraat ve orman işletmesi veya yine bir cüzütam teşkil edecek surette bir sanayi şubesiyle orman işletmesinin birleşmiş şekli olabilir.

Lemmel'in bu tasnif tarzı orman işletmeciliği için daha vazıh görülmektedir. Nitekim tıraşlama kesim işletmesi, seçme işletmesi dendiği zaman kastedilen işletme mefhumile, Bahçeköy Orman İşletmesi dendiği zaman akla gelen işletme mefhumu bariz farklıdır. Bu husus çok ke-re zihinlerde, sanki bunda sarahat yokmuş zehabını uyandırmaktadır. Halbuki bu tasnif ve onun dayandığı kriteriyum göz önüne getirildiği zaman mesele aydınlanmış bulunmaktadır.

Şimdi bir mesele de D i e t r i c h' in ormancılıktaki işletme tasnifile L e m m e l' in tasnifini birleştirmenin kabil olup olmayacağıdır. Birincisinin orman işletmesi ve ormancılık işletmesi ile, ikincisinin iktisadi işletme ve iktisat işletmesi arasında tamamiyle bir mutabakat görülmemektedir. Bununla beraber ihata ettikleri işletmeler itibarile kısmi bir intibaktan da bahsolunabilir. Ancak her ikisinin tasniflerinde esas aldıkları kriteriyumların tamamiyle başka olduğunu hemence ilâve etmek gerektir.

Kanaatimizce her iki tasnif şeklini telif etmek ve bu suretle ormancılık işletmesi içerisinde iktisadi müstakilliği olmayan işletmelere doğrudan doğruya orman işletmesi, onların iktisaden müstakillik olan bütününe de ormancılık işletmesi demek her halde, gerek ormancılık işletme iktisadında, gerek onun tatbikatında anlayış beraberliğinin tesisi bakımından faydalı olacaktır. Tabiatile o takdirde, bu tabirler altında kastedilen işletmelerin karakter ve hususiyetleri yukarıda görmüş olduğumuz ilk tasniflerdekinden az çok inhiraf etmiş olacaktır. Şüphesiz ki bu husus kat'i olarak kabul olunmadan önce disküsyona tabi tutulması gereken bir meseledir.

L İ T E R A T Ü R

- 1) ALKAN, İsmet — Genel İşletme Ekonomisi, 1944.
- 2) DİETERİCH, V. — Forstliche Betriebswirtschaftslehre, I. Band
- 3) DİKER, M. — Türkiyede Ormancılık Ankara 1947.

- 4) ETE, Muhlis. — İşletme Ekonomisi Dersleri, 1946.
- 5) FIRAT, F. — Ormancılık İşletme Ekonomisi ders notları.
- 6) v. GOTTL-OTTLİLİENFELD. — "Wirtschaft und Technik" in G.d.S. Bd, II
- 7) HOHL, H. — Betriebswirtschaftliche Betrachtungen der Forstwirtschaft, 1952.
- 8) ISAAC, A. — İşletme İktisadı Cild I, İstanbul, 1947.
- 9) ISAAC, A. — İşletme Ekonomisi ilmi ve mefhumları, İşletme mecmuası Sayı 1, 2, 3, 4.
- 10) KÖSTLER, J. — Wirtschaftslehre des Forstwesens, Paul Parey in Berlin 1943.
- 11) LEMMEL, H. — Forstliche Betriebswirtschaftslehre ders notları (Roto ile teksir edilmiş).
- 12) LEMMEL, H. — Der Begriff der Wirtschaftlichkeit in der Betriebswirtschaftslehre, Forstarchiv 25. Jahrgang, Heft 9 1954, S. 201 - 211.
- 13) LOHMANN, M. — Einführung in die Betriebswirtschaftslehre, Tübingen 1955.
- 14) ÖZEKEN, A. A. — Umumi İşletme İktisadı, İstanbul 1951.
- 15) PHILIPPOVICH, — Grundris der politischen Ökonomie, Tübingen 1913.
- 16) PRION, — Die Lehre vom Wirtschaftsbetrieb, Berlin 1935.
- 17) REINHOLD, G. — Grundriss der forstlichen Betriebswirtschaftslehre. 1931.
- 18) ROTHKEGEL, W. — Grundriss der forstlichen Schätzungslehre, 1949.
- 19) SPEER, J. — Forstliche Betriebswirtschaftslehre ders notları.
- 20) WAGNER, Chr. — Grundlegung einer forstlichen Betriebslehre, 1935.
- 21) WEBER, Adolf. — Allgemeine Volkswirtschaftslehre, München 1930.
- 22) v. ZWIEDINECK - SÜDENHORST — Allgemeine Volkswirtschaftslehre, Berlin 1932.